

SAĞLIK ANTROPOLOJİSİ ARAŞTIRMALARINDA YAŞLILIK

Nilüfer KORKMAZ YAYLAGÜL¹

Ahmet Melik BAŞ²

ÖZET

Bu araştırma, sağlık antropolojisi alanında yaşlılık konusunda yapılan araştırmaların konu ve yöntem açısından özelliklerini ortaya koymak ve böylece dünyada sağlık antropolojisi ve özelde yaşlılık konusunda yapılan çalışmaların eğilimlerini Türkçe literatüre tanıtmak amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla bu alanda önde gelen bir uluslararası dergi olan Journal of Medical Anthropology dergisinin 2000-2015 yılları arasında yayınlanan tüm sayıları (272 makale) bibliyometrik ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre sağlık antropolojisi alanında en çok üzerinde durulan konuları, kronik hastalıklar, hastalıkların tedavi yöntemleri ve HIV/AIDS oluşturmaktadır. Yaşlılık konusu ile ilgili makaleler (19 makale) ise bu konuları takip etmekte ve tüm makaleler içinde dördüncü sırada yer almaktadır. Yaşlılık konusundaki makalelerde en sık ele alınan konu kronik hastalıklardır. Bunu menopoza, bakım ve demans konuları takip etmektedir. Yaşlılık alanındaki sağlık antropolojisi araştırmalarının yöntemleri genellikle nitel etnografik yöntemdir. Bunun yanı sıra karma etnografik yöntemin benimsendiği araştırmalar da bulunmaktadır. Etnografik yöntem içinde görüşme ve gözlem teknikleri en çok kullanılan tekniklerdir, bunların yanı sıra vaka incelemeleri, örnek olay incelemeleri, anket gibi veri toplama teknikleri de kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: sağlık antropolojisi, yaşlılık, içerik analizi, bibliyometrik analiz

THE ISSUE OF AGING IN MEDICAL ANTHROPOLOGY RESEARCH

ABSTRACT

This study aims to reveal issues and methods in medical anthropology and aging research and to introduce the tendency of these researches to Turkish literature. All issues of The Journal of Medical Anthropology (JMA) -the journal with the highest impact factor among medical anthropology journals- published between 2000-2015 (272 articles) were reviewed and content and bibliometric analysis were done. The results revealed the most frequently used issues and methods in medical anthropology. The articles focused mainly on chronic diseases, treatments and HIV/AIDS. Aging was the fourth among all issues with 19 articles. The main issues in the articles about aging were chronic diseases, menopause, care and dementia respectively. Qualitative ethnographic method was the preferred research method. Six researches used mixed method approach. The observation and interviews were main research techniques used besides case study, questionnaire survey, literature analysis.

Key words: medical anthropology, aging, content analysis, biometric analysis

¹ Yrd.Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, korkmaznilufer@hotmail.com

² Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, ahmetmelikbas@gmail.com

Giriş

Batıda 18. yüzyılın sonlarından itibaren pozitivistlerin ilerlemesine paralel olarak gelişen modern tıp bilimi, hastalık ve sağlığın insanın biyolojik varlığından kaynaklandığı kabulüne dayanır. Bu biyomedikal bakış, tüm modern toplumlarda sağlık ve hastalıklarla ilgili bir standartlaşmaya yani medikalizasyona neden olmuştur. Modern tıbbın hastalıkların tedavisi, sağlıklı yaşamın geliştirilmesi ve hastalıkların önlenmesine ilişkin önerileri tüm dünyada kabul görmüştür (Trostle, 2005; s.8). Ancak hastalık ve sağlık konusunda biyomedikal yaklaşım, sosyal ve kültürel süreçleri göz ardı eden tek yönlü bir yaklaşıma da neden olmuştur.

İnsan dünya üzerinde varolduğu tarihten itibaren hastalık ve sağlığa ilişkin çeşitli açıklamalar ve çözümler geliştirmiştir. Bu açıklamalar ve uygulamalar, çoğu zaman sihirsel ya da dinsel ve pek çok şekillerde günümüze kadar kültürle aktarılmıştır. Dolayısıyla Batı tıbbının getirdiği biyomedikal bakış, farklı toplumlara uygulandığında bu standartlaşmanın sapma gösterdiği, hastalıkların sebepleri ve iyileştirme yöntemlerinin farklılaştığı ortaya çıkmıştır (Duyar, 2006, s.21). Biyomedikal yaklaşımın karşılaştığı ikinci önemli sorun ise hastalıkların sebepleri, önlenmesi ve tedavisinde sadece biyolojik bakış açısının yetersiz kalmasıdır. Tıbbın uğraştığı insan, biyolojik bir varlık olduğu ölçüde, kültürel ve sosyal bir varlıktır. Hastalıklara ilişkin uygulamalar, insan davranışları ve deneyimlerini anlamaktan geçmektedir ve bu noktada insanın kültürünü ele alan yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Antropolojinin bir alt disiplini olan sağlık antropolojisi, hastalık ve sağlığa ilişkin biyomedikal bakış açısının yanında biyokültürel bir bakış açısı sağlar, insan davranışı ile sağlık ve hastalıklar arasındaki biyokültürel ilişkileri ele alır (Winkelman, 2008; s.5). Daha sağlıklı bir yaşam için sosyokültürel fenomenler ve sağlık arasındaki ilişkiyi anlamayı ve buna bağlı olarak sağlık davranışlarını geliştirecek programlara katılmayı hedefler. Kültürel, sosyal, politik, ekonomik ve tarihsel süreç içinde sağlık, hastalık, kültür ve insan davranışı arasındaki ilişkilere odaklanır (Pool & Geissler, 2005, s.29; Baer, Singer, & Susser, 2003, s.3). Çoğunlukla uygulamalı antropolojinin altında yer alan sağlık antropolojisinin hastalıklara çözüm bulmayı hedefleyen tıp bilimine faydası anlaşıldıkça, önemi de artmıştır (Elmacı, 2013, s.43). Günümüzde sağlık antropolojisi, bireysel deneyimler, hastalık ve sağlığa ilişkin teori, pratik ve anlam, sağlık ve hastalığın ekonomi ve politikayla ilişkisi, biyoloji ve kültürün etkileşimi, geleneksel iyileştirme yöntemleri ve kültürlerarası etnotip araştırmaları, zaman ve mekanda sağlıkla ilgili insan deneyimleri gibi pek çok konuda araştırma yapan bir bilim dalıdır (Singer & Erickson, 2011, s.3-4).

Antropolojinin sağlık ve hastalığa yönelik ilgisi 19. yüzyılda batılı olmayan toplulukları araştırırken başlamıştır. Dinsel ritüeller, büyü ve sağaltım uygulamaları antropolojide sağlıkla ilgili ilk araştırmaları oluşturmaktadır. Sağlık antropolojisi alanında ilk çalışma William H. R. Rivers'in "Tıp, Büyü, Din" adlı 1924'te yayınladığı çalışması olarak kabul edilir. Bir diğeri ise 1937'de E.E. Evans-Pritchard'ın "Witchcraft, Oracles, and Magic Among the Azande of the Southern Sudan (Güney Sudanlı Azandelere Büyücülük, Kahinler ve Büyü)" adlı çalışmasıdır (akt. Winkelman, 2008).

İkinci Dünya Savaşından sonra Üçüncü Dünya Ülkelerinde hastalıkların artması nedeniyle WHO, UNICEF gibi küresel kuruluşlar bu bölgelerde hastalıkların önlenmesi için çalışmalar yapmaya başlamışlardır ve antropologlar da onlara eşlik etmiştir. Bu toplumlarda hastalık ve sağlığa ilişkin uygulamalar ve modern tıbbın bu toplumlara uygulanması konusu, antropolojinin sağlık alanına ilgisini arttırmış, sağlık antropolojisi 1960'larda bir alt disiplin haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde kurucuları George Foster, Cecil Helman, Arthur Kleinman, Charles Leslie, Hazel Weidman, Charles Hughes, Benjamin Paul, Pertti and Gretel Pelto, Arthur Rubel gibi öncü antropologlar olmuştur (Singer & Erickson, 2011, s.3).

Sağlık antropolojisi, II. Dünya Savaşı sonrasında üçüncü dünya ülkelerinde sağlığın geliştirilmesinde rol aldığı için ilk zamanlarda fakir toplumlarda halk sağlığını geliştirecek pratik bir alan olarak görülmüştür. Başlangıçta, biyolojik antropolojinin katkısı olsa da sonraki yıllarda kültürel ve ekolojik yaklaşımlarla yapılan araştırmalar yaygınlik kazanmıştır. Diğer yandan psikiyatri alanındaki ilk çalışmalar büyük oranda Kültür ve Kişilik okulundan etkilenmiştir ve alkol kullanımı, uyuşturucu bağımlılığı gibi sosyal patoloji konusunda araştırmalar yapılmıştır (Sobo, 2011, s.12-13).

1970'lerde ise toplum sağlığının öneminin artması halk sağlığı ve ilgili araştırmaların artmasına neden olmuştur. Sağlık antropolojisi alanındaki en önemli gelişme Amerikan The Society for Medical Anthropology'nin kurulmasıdır. Bunu akademik alandaki diploma programları, araştırma merkezleri, yayınlar takip etmiştir. Halen, Medical Anthropology, Medical Anthropology Quarterly, Medicine and Anthropology ergileri sağlık antropolojisi alanındaki en önemli uluslararası dergilerdir (Young & Rees, 2011).

Yaşlılık olgusu Fry (2006,s.167)'in ifadesiyle "modernleşmenin çocuğudur" ve medikalizasyon sürecinde hastalıklarla bir anılır olmuştur. Başlangıçta kronolojik ve biyolojik bir süreç olarak algılanırken, günümüzde yaşlılığın sosyal ve kültürel süreçlerden ayrı düşünülmeceği kabul görmektedir. Sağlık antropolojisi alanında yaşlılık ile ilgili konuların özel bir yeri vardır. Yaşlılık, sağlık açısından kırılgan bir dönemdir, ileri yaşlarda kronik hastalıkların artma eğilimi bulunduğundan yaşamın sağlık ve hastalıklarla en çok kesişen dönemidir denebilir. Bu durum yaşlılık konusunu, sağlık antropolojisi araştırmalarında önemli bir konu haline getirmektedir.

20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başından itibaren özellikle gelişmiş Batılı ülkeler olmak üzere tüm dünyada toplumsal yaşlanma olgusu dikkat çekmeye başlamıştır. İnsan ömrünün uzaması, doğumda beklenen ölüm oranlarının azalması sonucu, özellikle gelişmiş batı ülkelerinde görülmeye başlayan bu eğilim, nüfus içinde yaşlı nüfusun artmasını ifade etmektedir. Buradan hareketle yaşlılık olgusu, toplumsal bir olgu olarak tüm bilim alanlarında ilgi çekmeye başlamıştır.

Antropoloji'de yaşlılık konusuna ilgi 1950'lerden itibaren artmıştır. Çeşitli etnografik araştırmalar yapılmış olsa da Margaret Clark'ın 1967'de yaptığı "The Anthropology of Aging, A New Area for Studies of Culture and Personality" (Yaşlılık antropolojisi, Kültür ve Kişilik Araştırmalarında Yeni Bir Alan) adlı çalışması yaşlılık alanındaki ilk antropolojik araştırma kabul edilmektedir. Bu tarihten itibaren yaşlılık alanında yapılan antropolojik araştırmaların sayısı büyük oranda artmıştır. Sağlık

antropolojisine ilgi de buna paralel olarak artış göstermiştir. Başlangıçta Kültür-Kişilik Okulunun etkisinde özellikle mental sağlık ve yaşlılık konusunda yapılan çalışmalar, daha sonra, bakım ve yaşlılık dönemindeki kültürel süreçler üzerinde yoğunlaşmıştır (akt. Sokolovsky, 2003, s.218).

Türkiye’de sağlık antropolojisine ilgi, 1970’lerde görülmeye başlamış, temel odak noktası modern sağlık hizmetlerinin kullanılıp kullanılmama sebepleri olmuştur. Takip eden çalışmalar çoğunlukla geleneksel tıbbi uygulamalar ve bunların kültürel sebeplerine yönelik araştırmalardır. Güncel sağlık antropolojisi araştırmaları ise geleneksel sağaltım araştırmalarından, estetik ameliyatlara, alzheimer hastalığı gibi konulara kadar çeşitlilik göstermektedir (bkz. Kaplan, 2008; Yazgan Aksoy, 2010; Ergenekon, 2006; Dalan, 2013). Türkiye’de sağlık antropolojisiyle ilgili yapılan araştırmalar, antropoloji disiplini içinde yer almakla birlikte bu alt disipline ilişkin bir uzmanlaşma yoktur, bu konuda yapılan araştırmalar sosyal-kültürel antropoloji alanında yer almaktadır. Türkiye’de sağlık antropolojisiyle ilgili yayınlanan bir dergi de bulunmamaktadır. Yaşlılık konusu ise genç kabul edilen Türkiye için yeni yeni önemsenen bir konu olmuştur. Bu bağlamda bu araştırma, sağlık antropolojisi araştırmaları ve yaşlılık araştırmalarının kesişimselliğine dikkat çekmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışmanın amacı Sağlık antropolojisi alanında önde gelen dergilerden biri olan Journal of Medical Anthropology (JMA) örneğinde sağlık antropolojisi konularına yönelik yapılan araştırmaların eğilimini ve yaşlılık konusu ile hangi oranda kesiştiğini ortaya koymaktır. Bu amaca bağlı olarak şu sorulara cevap aranmaktadır:

1. JMA’da yayınlanan makalelerin konu dağılımı nasıldır?
2. JMA’da yayınlanan makaleler arasında yaşlanma ve yaşlılık konularının oranı nedir?
3. Yaşlılık ile ilgili çalışmalarda araştırma konuları nasıl dağılım göstermektedir?
4. Yaşlılık ile ilgili makalelerde araştırma yöntemi nasıl çeşitlilik göstermektedir?
5. İlgili makalelerde veri toplama teknikleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma sürecinde öncelikle literatürde önde gelen sağlık antropolojisi dergilerinin isimleri tespit edilmiştir. Bunun için American Anthropological Association’a bağlı Society for Medical Anthropology’nin resmi sayfasında bulunan, bu alanda yayınlanan dergiler temel alınmıştır. Bu bağlamda doğrudan sağlık antropolojisi dergisi olan Journal of Anthropology&Medicine, Journal of Medical Anthropology Quarteley and Journal of Medical Anthropology-Cross Cultural Studies in Health and Illness (JMA) dergileri seçilerek etki faktörleri karşılaştırılmış, en yüksek etki faktörüne sahip Journal of Medical Anthropology-Cross Cultural Studies in Health and Illness (JMA) dergisi içerik analizi yapılacak dergi olarak tespit edilmiştir.³ JMA dergisi sağlık

³ 2014 yılında Journal of Anthropology&Medicine’in etki faktörü 0,739, Journal of Medical Anthropology Quarteley’nin etki faktörü 0,788 ve Journal of Medical Anthropology-Cross Cultural Studies in Health and Illness (JMA)’in etki faktörü 0,983’tür. Etki faktörleri, 2014 Journal Citation Index raporuna atfen dergilerin resmi internet sayfalarında belirtilmektedir.

antropolojisi alanında orijinal araştırmalar yayınlayan önde gelen dergilerden biridir. JMA, 1977 yılından beri yayınlanan sağlık ve hastalıklara ilişkin kültürler arası konuları ele alan ABD temelli hakemli bir dergidir. Derginin internet sayfasında Journal Citations Reports (2014)'a göre antropolojide 83 üzerinden 34. sırada, sosyal bilimlerde 38 üzerinden 23. sırada olduğu belirtilmektedir. Dergi, sağlık ve hastalığın sosyal ve kültürel örüntülerini, sağlık ve hastalığa yönelik deneyimleri küresel ölçekte tartışmaya açan uluslararası bir dergidir. Güncel sağlık antropolojisine yönelik etnografik araştırmalar, sağlık ve hastalığın sosyal ve kültürel yönlerini ele alan ampirik araştırmalar ve teorik alana katkı sağlayan makalelere yer vermektedir.

Toplumsal yaşlanma konusu 21. yüzyılın başından itibaren tüm toplumlarda kabul görmeye başlamış ve ulusal ve küresel düzeyde bilimsel, ekonomik ve politik gelişmelerle sonuçlanmıştır (Kinsella, 2000, s.541). Bu nedenle araştırmada toplumsal yaşlanma olgusunun tüm uluslar tarafından kabul edildiği 2000 yılından günümüze geçen 15 yıllık dönemde (2000-2015) yayınlanmış makaleler ele alınmıştır. İlgili makaleler Taylor & Francis veri tabanından indirilmiş, öncelikle dergideki makalelerin sayısı, konusu, referans ve atıflarına ilişkin betimleyici bilgileri elde etmek için bibliyometri tekniği kullanılmıştır. İkinci etapta ise ilgili makalelerde yaşlılık ve yaşlanma (aging, old age) anahtar kelimeleri kullanılarak 2000-2015 yılları arasında yaşlılık konusu içerik analizi tekniği ile ele alınmıştır.

Verilerin Toplaması ve Analizi

Bibliyometrik Analiz

Bibliyometrik analiz niceliksel bilgi toplayan tekniklerden biri olarak çoğunlukla kütüphanecilik araştırmalarında kullanılmaktadır ancak son yıllarda diğer bilimlerde de kullanılmaya başlanmıştır. Dergi incelemelerinde bibliyometrik analiz ile yayın sayısı, referans sayısı, en eski atıf sayısı, yayınların bilim dünyasına katkıları, yayın üreten kurumlar, uluslararası ortak yazarlıklar, literatürün yaşlanma hızı gibi bir çok veri toplanabilmektedir (Holden, Rosenberg, Barker, & Lioi, 2010; Karagöz ve Kozak, 2014). Araştırmada bu teknikten, seçilen derginin alana katkısının sunumunda yararlanılması hedeflenmiştir. Bu amaçla JMA'da 2000-2015 yılları arasındaki sayılar taranmış, 272 adet ampirik araştırma makalesine erişilmiştir. Tüm makaleler araştırmacılar tarafından incelenmiş, yıllara göre yayın sayısı, atıf sayısı, en eski atıfın yılı ve tek/çok yazarlık durumu ve konularına göre sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmalar, araştırmacılar tarafından oluşturulan forma kaydedilmiş ve bilgisayar ortamına aktarılmış, elde edilen veriler Microsoft excel programına aktarılarak, sayısal ve grafik sunumları hazırlanmıştır.

İçerik Analizi

İçerik analizi, yazılı metinlerin sistematik, sınıflandırılmış, kurallı bilgilerini elde etmeyi sağlar. Süreli yayınların içerik analizi, niteliksel olarak dergilerde yayınlanmış makalelerin eğilimlerini ve özelliklerini ortaya koymaya yardımcı olur (Mantzoukas, 2009; Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu araştırmada, sağlık antropolojisi

alanında yaşlılıkla ilgili hangi konuların nasıl ele alındığını ortaya çıkarmak için içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bunun için belirlenen yıllar arasındaki tüm makaleler içinde yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma anahtar kelimeleri taranarak yaşlılık konusuyla doğrudan ilgili makaleler tespit edilmiştir.

Araştırmanın evreni yaşlılık konusunun tüm dünyada yaygınlık kazandığı 2000li yıllardan günümüze kadar 15 yıllık dönemdeki (2000-2015) yayınları kapsarken içerik analizinin örneklemini ise bu yıllar arasındaki 272 makalenin içinden yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma konularını içeren 19 makale⁴ oluşturmaktadır. Bu makalelerden araştırma sorularına bağlı olarak betimsel istatistik ve sayısal veriler elde edilmiştir. Elde edilen sayısal veriler Microsoft excel ve SPSS bilgisayar programları yardımıyla çizelgeler ve grafikler olarak düzenlenmiş ve sunulmuştur.

Geçerlik Güvenilirlik

Araştırmanın güvenilirliğinin sağlanması amacıyla araştırma kapsamında incelenen makaleler her iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı ele alınmıştır. Sınıflama, araştırmacılar tarafından ayrı ayrı yapılmış ve çizelge haline getirilmiştir. Son olarak araştırmacılar çizelgeleri birlikte karşılaştırarak eksiklikleri tespit etmişler ve gidermişlerdir. Bu sayede çalışmanın iç geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Sınırlılıklar

Yaşlılık ve sağlık antropolojisi konusunda zaman kısıtlılığı ve yapılabirlik açısından bir tek derginin ele alınması araştırmanın temel kısıtlılığıdır. Sağlık antropolojisi dergisindeki makaleler içinde yaşlılık ile ilgili makalelerin sayısının az olması sağlık antropolojisi konusunda erişilen makalelerin çeşitliliğini de sınırlandırmıştır.

Araştırmanın Bulguları

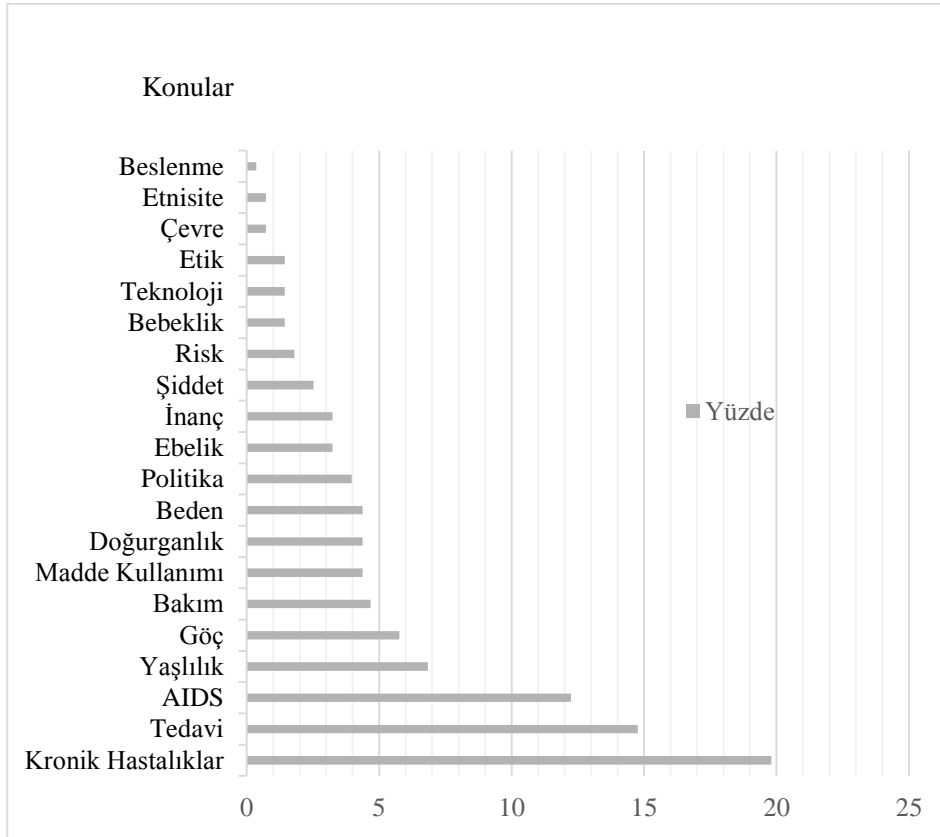
Derginin genel özellikleri

JMA’da 2000 ile 2015 yılları arasında toplamdaki 272 makalede yayın sayısının medyanı 2010 yılına denk gelmektedir. Yayınların %50’si son 5 yıla dağılmaktadır. Dolayısıyla bu alanda son yıllarda yayın sayısının arttığı söylenebilir. Araştırma kapsamındaki makalelerin kaynakçalarında toplam 14834 atıf yer almaktadır. JMA’ da yer alan kaynakçalarda atfı en çok olan makale 170 kaynaktan oluşan “A reconsideration of the origins of the type 2 diabetes epidemic among native americans and the implications for intervention policy” (Benyshek, Martin & Johnston, 2001) (Amerikan toplumunda görülen Tip 2 diyabet epidemisinin kaynaklarının yeniden gözden geçirilmesi ve müdahale politikalarının uygulanması) adlı makaledir. En eski atfı 1733 yılına ait olan “Talking fire out of burns: Biomedical transgression and the

⁴ İçerik analizinde ele alınan makalelerin künnyeleri Ek’te verilmiştir.

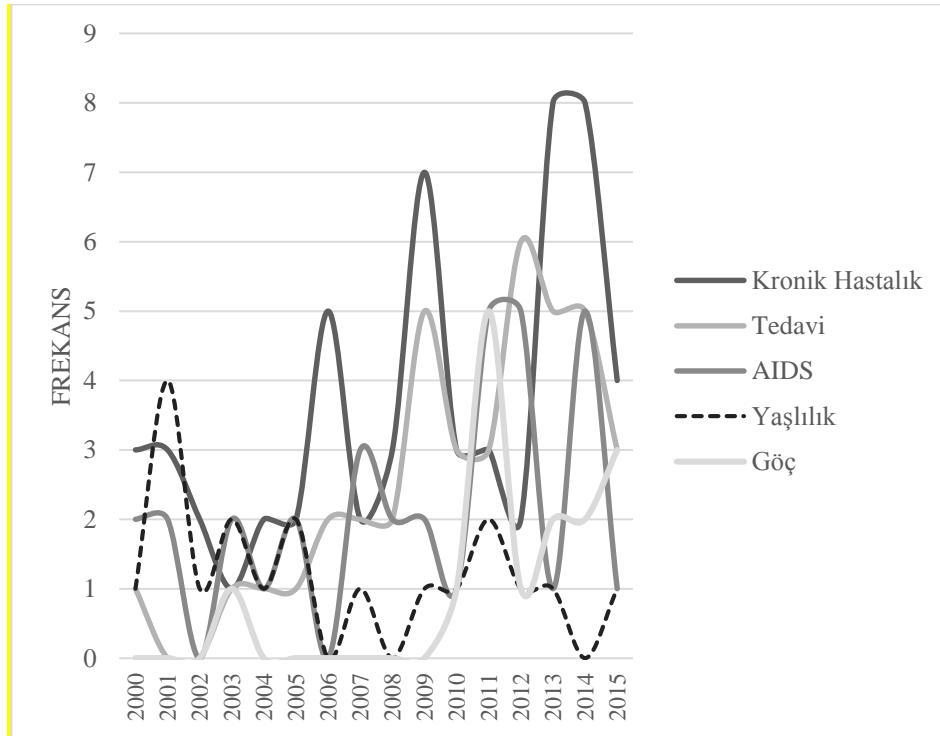
logic of care” (Raineau, 2013) adlı makaledir. Makalelerin büyük bir çoğunluğunun (205 makale) tek yazarlı olduğu görülmüştür. Alan araştırması, temelde bir antropologun üstlendiği bir araştırmadır. Bu nedenle araştırmaların çoğunluğunun tek yazarlı olması, etnografik araştırmanın karakteristiğini temsil etmektedir.

JMA’da birbirinden farklı bir çok konuda özel sayılar yayınlanmaktadır. 2000 – 2015 yılları arasında 15 farklı konu bulunmaktadır. 2000’de “Yasa Dışı İlaç Kullanımı”, “Yeni Trendler”; 2001’de “Kronik hastalıklar”, “Ebeler”; 2009’da “Küresel Çin Tıbbı”, “Medikal Yolculuk”; 2010’da “Somutlaştırma ve Aşırılık”, 2011’ de “Afrika’da AIDS Tedavisi”, “Yapısal Hassasiyet ve Amerika’daki Latin Göçmenler”; 2012’de “Sayım, Kimlik ve Sağlık”; 2013’te “Tamamlayıcı ve Alternatif Terapiler”, “Küresel Politikalar”; 2014’te “Değişen Medikal Terapiler ve Medikal Çeşitlilik”, “Enfeksiyon Hastalıkları ve Politika”, “Antiretroviral Tedavi Çağında HIV Normalizasyonu”; 2015’te “Etik, Epistemoloji ve Angajman” konularında özel sayıları yayınlanmıştır.

Şekil 1. Sağlık antropolojisi araştırmalarında konu eğilimleri

Dergide yer alan makalelerdeki konuların dağılımı Şekil 1’de görülmektedir. Buna göre dergide en fazla ele alınan konu kronik hastalıklardır (%19,8). AIDS konusunun dağılımı üçüncü sırada yer almakla birlikte tüm makalelerin içeriğine bakıldığında diğer konularla bağlantılı olarak da AIDS konusuna yer verildiği tespit edilmiştir. Makale başlığında AIDS/HIV geçen makalelerin oranı %12,24 iken, makale başlığında HIV/AIDS bulunmayıp makalenin içeriğinde bu konuya değinilen makale oranı %27,6’dır. Dolayısıyla her on makaleden dördünün AIDS ile ilgili olması bu araştırmada dergiye ait önemli bulgulardan biridir. Araştırmanın odak noktası olan yaşlılık konusunda yapılan araştırmalar ise tüm makalelerin 6,84’ünü oluşturmaktadır. Bu oran, toplamda küçük gibi gözükse de makalelerde yer verilen konulara göre dördüncü sıralamada yer almaktadır ve AIDS konusunun hemen arkasında bulunmaktadır.

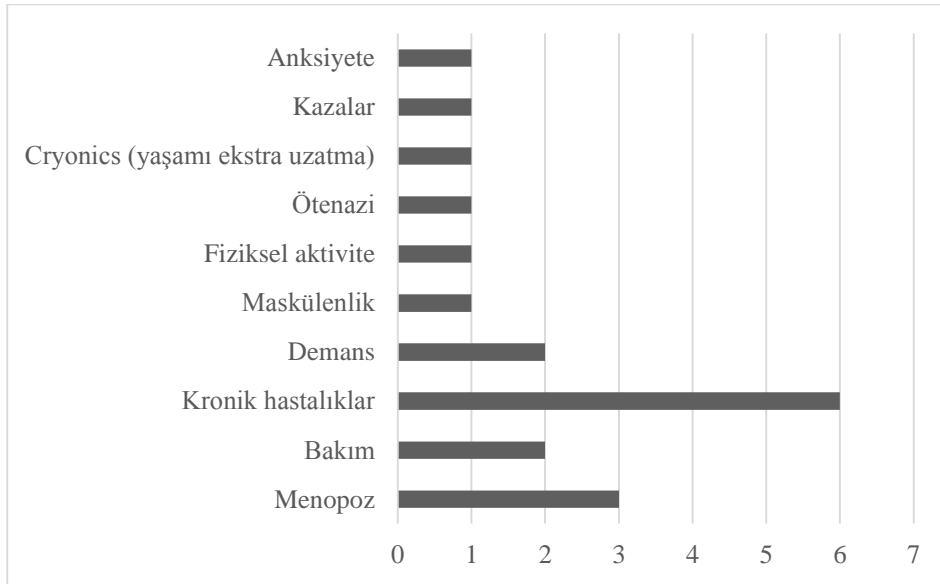
Şekil 2. Makalelerde ele alınan konuların yıllara göre frekans dağılımları

Yayınlanan makalelerde en fazla ele alınan kronik hastalıklar, hastalıkların tedavisi, AIDS, Yaşlılık ve Göç konularının yıllara göre dağılımları incelendiğinde kronik hastalıklara ilginin son yıllarda çok daha fazla arttığı gözlenmektedir. Yaşlılık ile

İlgili yayınlanan makalelerin ise yaşlılık konusunun sıkça tartışıldığı 2000'li yıllarda en fazla artışı gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bu yıldan itibaren yaşlılık konusuna ilgi devam etmekle birlikte dikkat çeken bir hareket gözlenmemektedir (bkz. Şekil 2).

Sağlık antropolojisinde yaşlılık alanındaki araştırmaların konu eğilimleri

Araştırmada yaşlılık alanında yer alan makaleler, konularına göre değerlendirilmiş ve gruplandırılmıştır. Buna göre sağlık antropolojisi alanında yayınlanan makaleler arasında yaşlılıkla ilgili araştırmaların konu eğilimleri Şekil 3'teki gibi dağılım göstermektedir.

Şekil 3. Sağlık antropolojisi araştırmalarında yaşlılığa ilişkin konuların dağılımı

Kronik hastalıklar konusu, tüm makalelerin konu dağılımları için konulardan biri olarak seçilmiştir. Ancak kronik hastalıklar, yaşlılık temelinde tartışıldıysa yaşlılık konusuna dahil edilmiştir. Dolayısıyla yaşlılık konusu içinde de kronik hastalıklar alt başlığı bulunmaktadır. Demans ise bir kronik hastalık olmasına rağmen, yaşlılık alanında özel bir öneme sahiptir. Bu nedenle ayrı bir konu olarak kategorize edilmiştir. Yaşlılıkla ilgili sağlık antropolojisi araştırmaları, sağlık antropolojisine paralel olarak kronik hastalık araştırmalarına yoğunlaşmış görünmektedir (6 adet). Bu araştırmaları menopoz, bakım ve demans konulu araştırmalar takip etmektedir. Bunların yanında birer makale ile temsil edilen maskülenlik, fiziksel aktivite, ötenazi, kazalar, anksiyete

ve yaşamı ekstra uzatmanın biyomedikal yolları üzerine tartışmaları ele alan makaleler de yer almaktadır.

Yaşlılıkla ilgili sağlık antropolojisi araştırmalarında kullanılan yöntemler

Tablo 1’de araştırmalar, konularına ve yöntemlerine göre sınıflandırılmıştır. Nitel, nicel ve karma araştırma yöntemlerine göre makaleler incelendiğinde, nicel araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırmaların önemli bir kısmı nitel araştırmadır (n=13). Araştırmalardan altı tanesi ise nicel ve nitel araştırma tekniklerini birlikte kullanan karma araştırmalardır. Hem nitel hem de karma araştırmaların büyük kısmını etnografik yöntemle yapılan araştırmalar oluşturmaktadır. Bunların yanında yaşamın ekstra uzatılması, kronik hastalık olarak diyabet ve kazalar konularının ele alındığı 3 adet alan yazın derlemesi de bulunmaktadır. Konularına göre bakıldığında yaşlılıkla ilgili tespit edilen tüm konularda etnografik araştırma yapılmış olduğu, fenomenolojik araştırmaların kronik hastalıklar konusunda yapıldığı, alan yazın derlemelerinin ise kronik hastalıklar, ölümsüzlük ve kazalar konusunda yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Konularına göre araştırma desenleri dağılımı

Yöntem	Menopoz(N=3)	Bakım(N=2)	Kronik hastalıklar(N=6)	Demans(N=2)	Maskülenlik(N=1)	Fiziksel aktivite (N=1)	Ötenazi(N=1)	Cryomics (N=1)	Kazalar(N=1)	Anksiyete(N=1)	Toplam(N=19)
Nitel*		1*	1*								13
Etnografik	1		2	2			1			1	
Fenomenolojik			1								
Alan yazın			1					1	1		
Karma*					1*	1*					6
Etnografik	2	1	1								

*Araştırmanın yöntemi sadece karma ya da nitel olarak belirtilmiştir, detaylı bilgi verilmemiştir.

Sağlık antropologlarını medikal sosyologlarından ayıran en önemli özellik, kullandıkları etnografik yöntemdir (Young & Rees, 2011). Seçilen makalelerde de kullanılan yöntemlere bakıldığında büyük çoğunluğunun etnografik yaklaşımla yapıldığı görülmektedir. Bunun yanısıra fenomenolojik yöntemin kullanıldığı 2 adet makale bulunmaktadır. Araştırmalar arasında alan araştırmasına dayanmayan, ikincil veri analizine dayalı nitel 3 adet araştırma bulunmaktadır. Konularına göre bakıldığında yaşlılıkla ilgili tüm konularda etnografik araştırma yapılmış olduğu, fenomenolojik araştırmaların kronik hastalıklar konusunda yapıldığı, alan yazın derlemelerinin ise kronik hastalıklar, yaşamın uzatılması ve kazalar konusunda yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Yaşlılık araştırmalarında konularına göre kullanılan veri toplama teknikleri Tablo 2’de gösterilmiştir. Genellikle bir araştırmada birden fazla veri toplama tekniği kullanılmıştır. Araştırmalarda çoğunlukla nitel araştırma yöntemi benimsendiğinden kullanılan veri toplama teknikleri de yaygın olarak nitel araştırmalarda kullanılan tekniklerle örtüşmektedir. Bu tekniklerin dağılımına bakıldığında görüşme ve gözlem teknikleri ağırlık kazanmaktadır. Görüşme türleri içinde ise en çok yarı yapılandırılmış soru formu ile görüşme yapılmıştır. Veri toplama tekniği olarak katılımcı gözlem yapılan araştırmaların sayısı oldukça fazla olması (13 adet) araştırma yöntemlerinde çoğunlukla etnografik yöntemin benimsenmesiyle ilişkili bulunmuştur. Bunun yanında içerik analizi tekniği ile ikincil verilerle yapılan az sayıda araştırma da (4 adet) bulunmaktadır. Araştırmalarda katılımcı gözlem, çoğunlukla görüşme tekniği ile birlikte kullanılmıştır. Kullanılan karma yöntemle paralel olarak 5 araştırmada anket tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Veri toplama teknikleri içinde bulunan odak grup görüşmesi, vaka incelemesi ve hayat hikayesi teknikleri en az kullanılan teknikleri oluşturmaktadır.

Tablo 2. Yaşlılık araştırmalarında kullanılan veri toplama tekniklerinin dağılımı

Veri Toplama Araçları	Menopoz (N=3)	Bakım(N=2)	Kronik hastalık(N=6)	Demans(N=2)	Maskülenlik(N=1)	Fiziksel aktivite (N=1)	Ötenazi(N=1)	Cryonics (N=1)	Kazalar(N=1)	Anksiyete(N=1)	Total(N=19)
Katılımcı Gözlem	2	2	4	2	-	1	1	-	-	1	13
Yarı Yapılandırılmış	2	2	4	1	1	1	1	-	-	-	12

Görüşme											
Derinlemesine Görüşme	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	4
Odak Grup Görüşmesi	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Vaka İncelemesi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Yaşam Hikâyesi	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Anket	2	-	1	-	1	1	-	-	-	-	5
İçerik analizi	-	-	1	1	-	-	-	1	1	-	4
Toplam											41

Veri toplama tekniklerinin çeşitliliğinin etnografik araştırmada derinlemesine bilgi elde etmede avantaj sağladığı söylenebilir. Araştırmalarda kullanılan veri toplama tekniklerine bakıldığında 19 makalede toplam 41 tane veri toplama tekniği kullanılmıştır. Genellikle her makalede birden fazla veri toplama tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın bulgularına göre, JMA dergisinde yayımlanan makaleler içinde yaşlılık konusu ile ilgili makaleler, konu dağılımına göre önemli bir yer tutmaktadır. Yaşlılık konusu Türkiye’de son yıllarda artarak ele alınan bir konudur ve bilimsel alanda çok çeşitli alanlara nüfuz etmiştir. Sağlık antropolojisi ve yaşlılığın kesişmesi ise hem sağlık hem de kültürel bağlamda gerçekleşmektedir.

Yaşlılık ve sağlık ilişkisinin güçlülüğü düşünüldüğünde her iki konuyu birlikte ele alan araştırmalarda geniş bir konu yelpazesi bulunmaktadır. Araştırmada da sağlık antropolojisi ve yaşlılık konusunun kesiştiği araştırma alanları, kronik hastalıklar, menopoz, demans, bakım, maskülenlik, fiziksel aktivite, ötenazi, cryonics (yaşamı ekstra uzatma), kazalar ve anksiyete konularıyla temsil edilmektedir.

İnsan ömrünün temel evrelerinden biri olarak yaşlılık konusunun antropolojide de önemli bir yeri vardır. Aynı zamanda antropoloji, kültürel bakış açısı ve yöntemi ile yaşlılık alanına katkı sağlar. Bu nedenle yaşlılık ve antropolojinin kesişimselliğinden bahsetmek mümkün hale gelmektedir. Aynı zamanda antropolojinin bir alt dalı olan sağlık antropolojisi, yaşamın son evresi olan yaşlılık açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü yaşlılık dönemi hastalıkların görülmesi ve artması açısından kırılmalı bir dönemdir. Toplumsal yaşlanma olgusunun tüm dünyada yaygınlaşması ve yaşlı oranının nüfus içinde artması ise sağlık antropolojisi ve yaşlılığa yönelik ilginin artacağını göstermektedir.

Araştırmanın sonucunda hem sağlık antropolojisi hem de bu alan içinde yaşlılıkla ilgili çalışmalarda kronik hastalıkların en fazla üzerinde durulan konu olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle kronik hastalıkların sağlık açısından temel öneme

sahip olduğu söylenebilir. Yaşlılık açısından ise kronik hastalıklar önemli bir konudur. Çünkü yaşlılık döneminde insan ömrünün diğer dönemlerine göre daha yüksek oranda kronik hastalık riski ortaya çıkabileceği kabul edilmektedir.

Türkiye’de hem sağlık antropolojisi hem de yaşlılık ile ilgili araştırmalara rastlamak mümkündür. Ancak sağlık antropolojisi alanında bir derginin bulunmaması, bu disiplinin antropoloji disiplini içinde yer alması, benzer şekilde yaşlılık konusunun da farklı disiplinler içinde yer alması, Türkiye’de bu konularda yapılan araştırmalara doğrudan erişimi engellemektedir. Öte yandan bu tür araştırmaların sayısı bu konuların yaygınlık kazandığı ABD ve Batı Avrupa’ya göre görece azdır.

Sağlık antropolojisi alanında bilimsel yayın, dergi ve enstitülerin bulunması sağlık antropolojisi alanını destekleyen unsurlardır. Türkiye’de ise sağlık antropolojisi uygulamalı antropoloji alanında yer almaktadır ancak kendi başına kurumsallaşmamıştır. Bu nedenle bu konuda uluslararası alanda yapılan araştırmalar Türkiye’deki araştırmalara ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

- Baer, H. A., Singer, M., & Susser, I. (2003). *Medical Anthropology and the World System*, Praeger, Westport.
- Benyshek, D. C., Martin, J. F., & Johnston, C. S. (2001). A reconsideration of the origins of the type 2 diabetes epidemic among Native Americans and the implications for intervention policy, *Medical Anthropology*, 20(1): 25-64.
- Dalan, G. (2013). *Alzheimer Hastalığının Antropolojisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Duyar, İ. (2006). Eleştirel Medikal Antropoloji, *Toplum ve Hekim*, 21(1): 17-20.
- Elmacı, N. (2013). *Sağlığın Antropolojisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Ergenekon, B. (2006). *Estetik Cerrahiye Başvurmanın Kültüre Bağlı Nedenleri – Kendi İstekleriyle Ameliyat Olan Bireyler Üzerine Sosyal Antropolojik İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Fry, C. (2006). Whatever happened to culture? Enduring Questions in Gerontology, D. J. Sheets, D. Burradley, & J. Hendricks (Eds.), pp. 159-173, Springer, New York.
- Holden, G., Rosenberg, G., Barker, K., & Lioi, J. (2010). Research on social work practice a bibliometric evaluation of the first decade, *Research on Social Work Practice*, 20(1): 11-20.
- Kaplan, M. (2008). *Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın-Ankara Kent Örneğinde Kuşaklar Arası Çalışma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Karagöz, D., & Kozak, N. (2014). Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi: Araştırma Konuları ve Kurumlar Arası İş Birliğinin Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi, *Türk Kütüphaneciliği*, 28(1): 47-61.
- Kinsella, K. (2000). Demographic dimensions of global aging, *Journal of Family Issues*, 21(5): 541-558.
- Mantzoukas, S. (2009). The research evidence published in high impact nursing journals between 2000 and 2006: A quantitative content analysis. *International Journal of Nursing Studies*, 46(4): 479-489.
- Pool, R., & Geissler, W. (2005). *Medical Anthropology. Understanding Public Health*. Berkshire: Open University Press
- Raineau, C. (2013). "Talking Fire out of Burns": Biomedical Transgressions and the Logic of Care. *Medical anthropology*, 32(1), 46-60.
- Singer, M., & Erickson, P. I. (2011). Introduction, *A Companion to Medical Anthropology*, Singer M., & Erickson, P.I. (Eds.), pp.1-7, Blackwell, West Sussex.
- Sobo, E. J. (2011). Medical anthropology in disciplinary context: Definitional struggles and key debates (or answering the Cri Du Coeur), *A Companion to Medical Anthropology*, Singer M., & Erickson, P.I. (Eds.), pp. 7-28, Blackwell, West Sussex.
- Sokolovsky, J. (2003). Aging. *Encyclopedia of Medical Anthropology: Health and Illness in the World's Cultures*. Ember, C. R., & Ember, M. (Eds.), pp. 217-223, New York, Springer Science & Business Media.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*, Epsilon Yayınları, İstanbul.
- Trostle, J. A. (2005). *Epidemiology and Culture*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Winkelman, M. (2008). *Culture and Health: Applying Medical Anthropology*, John Wiley & Sons, San Francisco.
- Yazgan Aksoy, D. (2010). *Şişmanlık ve Şeker Hastalığında Halk Tababeti Kullanımı Üzerine Antropolojik Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Young, A., & Rees, T. (2011). Medical Anthropology Enters the 21st Century, *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 199(8): 592-596. doi: 10.1097/NMD.0b013e318225f344

EK

- Adams, V., Kaufman, S. R., Van Hattum, T., & Moody, S. (2011). Aging disaster: mortality, vulnerability, and long-term recovery among Katrina survivors, *Medical Anthropology*, 30(3): 247-270.
- Benyshek, D. C., Martin, J. F., & Johnston, C. S. (2001). A reconsideration of the origins of the type 2 diabetes epidemic among Native Americans and the implications for intervention policy, *Medical Anthropology*, 20(1): 25-64.
- Brijnath, B. (2011). Alzheimer's and the Indian Appetite, *Medical Anthropology*, 30(6): 610-628.
- Erol, M. (2009). Tales of the second spring: Menopause in Turkey through the narratives of menopausal women and gynecologists, *Medical Anthropology*, 28(4): 368-396.
- Ferzacca, S. (2004). Lived food and judgments of taste at a time of disease, *Medical Anthropology*, 23(1): 41-67.
- Hendriks, R. (2012). Tackling indifference—Clowning, dementia, and the articulation of a sensitive body, *Medical Anthropology*, 31(6): 459-476.
- Honkasalo, M. L. (2001). Vicissitudes of pain and suffering: chronic pain and liminality, *Medical Anthropology*, 19(4): 319-353.
- Kielmann, K. (2002). Theorizing health in the context of transition: the dynamics of perceived morbidity among women in peri-urban Maharashtra, India, *Medical Anthropology*, 21(2): 157-205.
- Leibing, A., & Collin, J. (2013). The Multiple Anxieties of Getting Older: Tranquilizers and the Ambivalence of Effect, *Medical Anthropology*, 32(5): 399-416.
- Livingston, J. (2003). Reconfiguring old age: Elderly women and concerns over care in southeastern Botswana, *Medical Anthropology*, 22(3): 205-231.
- McLean, A. (2001). Power in the nursing home: The case of a special care unit, *Medical Anthropology*, 19(3): 223-257.
- Norwood, F. (2007). Nothing more to do: Euthanasia, general practice, and end-of-life discourse in the Netherlands, *Medical Anthropology*, 26(2): 139-174.
- Pavey, A., Warren, N., & Allen-Collinson, J. (2015). "It Gives Me My Freedom": Technology and Responding to Bodily Limitations in Motor Neuron Disease, *Medical Anthropology*, 34(5): 442-455.
- Rasmussen, S. J. (2000). From childbearers to culture-bearers: Transition to postchildbearing among tuareg women, *Medical Anthropology*, 19(1): 91-116.
- Romain, T. (2010). Extreme life extension: Investing in cryonics for the long, long term, *Medical Anthropology*, 29(2): 194-215.
- Russ, A. J., Shim, J. K., & Kaufman, S. R. (2005). "Is there life on dialysis?": time and aging in a clinically sustained existence, *Medical Anthropology*, 24(4): 297-324.
- Stansbury, J. P., Mathewson-Chapman, M., & Grant, K. E. (2003). Gender

schema and prostate cancer: veterans' cultural model of masculinity, *Medical Anthropology*, 22(2): 175-204.

Van Dongen, E. (2001). Paradise regained: How elderly people who are chronically mentally ill reinvent a social self, *Medical Anthropology*, 19(4): 383-409.

Whitaker, E. D. (2005). The bicycle makes the eyes smile: exercise, aging, and psychophysical well-being in older Italian cyclists, *Medical Anthropology*, 24, 1-43.